

Državni svet RS, Ljubljana, 14. 4. 2025

Demografski razvoj slovenske narodne skupnosti v 21. stoletju - le kam je poniknila MOJA domača vas?

mag. Vladimir Smrtnik, podžupan Občine Bistrica nad Pliberkom, pravnik v koroškem deželnem zboru

Spoštovani predsednik Državnega sveta Republike Slovenije, cenjeni gostje,
spoštovani navzoči!

Ko govorimo o varstvu kmetijskih zemljišč in naselitvenih struktur na obmejnih območjih ter v zamejstvu kot temelju nacionalne varnosti in narodne prihodnosti, je zame jasno, da ne moremo mimo problematike demografskega razvoja na teh področjih, še posebej, če jih ločijo državne meje. Eno je splošna problematika obmejnega prostora, saj meja v vsakem oziru pušča svoje sledove, drugo – otežkočeno - pa je, če gre za razvoj in obstoj jezikovne manjšine na obmejnem področju. Mnogokrat so to predeli, ki so gospodarsko šibkejši in ki trpijo predvsem zaradi odseljevanja ljudi iz teh krajev. To nikoli ni dobro za razvoj podeželja nasploh, je pa še posebej problematično iz vidika neke narodne oz. jezikovne manjšine. Vemo, kaj pomeni, če se pripadniki manjšine odseljujejo v mestne centre in je tako vse težje ohranjati manjšinski jezik kot pogovorni jezik na naselitvenem področju narodne skupnosti.

Leta 2021 je znani avstrijski inštitut OGM-ressarch & communication, ki proučuje javno mnenje, raziskoval uporabo slovenskega jezika in splošne perspektive za slovensko narodno skupnost v 21. stoletju. Izhodišče raziskave je bilo obdobje plebiscita 10. oktobra 1920, torej približno 100 let nazaj.

Treba je vedeti, da so številčno moč slovenske narodne skupnosti na Koroškem ugotavljali v presledkih desetih let (prvič leta 1880) na osnovi ljudskih štetij, v katerih se je spraševalo po pogovornem jeziku. Namen je bil ugotoviti število avstrijskih državljanov, ki kot pogovorni jezik uporabljajo slovenščino. Ob tem so uvedli še kategorijo „vindiš“, da bi še bolj razdvajali in posledično slabili manjšino. So pa število tistih, ki so označili kategorijo „vindiš“ vendarle še prištevali k skupini, ki uporablja slovenščino kot pogovorni jezik.

Seveda se je ta način ugotavljanja populacije manjšine vedno znova tudi ostro kritiziral, saj je rezultat bil tudi odsev vzdušja v deželi in posledično pripravljenosti pripadnikov manjšine, da se opredelijo o svoji narodnosti

oziroma o maternem jeziku. Čeravno rezultatov teh povpraševanj ni moč razumeti kot objektivnih kazalcev številčne moči manjšine, pa vendarle izsledki teh raziskav na daljši časovni rok kažejo dokaj jasno tendenco: število pripadnikov slovenske narodne skupnosti se je v 20. stoletju zmanjšalo od približno 75.000 na 15.000. To je prvi zelo zaskrbljujoč podatek! Kar pa smo še lahko videli iz izsledkov teh raziskovanj, pa je, da se je število tistih, ki so izven tradicionalnega naselitvenega področja manjšine označili „pogovorni jezik slovenščina“ v zadnjih desetletjih rahlo povečevalo. Se pravi, odseljevanje iz domačih slovenskih vasi v mestne centre in v gospodarsko močnejša področja je dobro vidno.

Kot primer lahko navedem, da je ljudsko štetje leta 2001 izkazalo na Koroškem okoli 15.000 Slovencev, od tega pa samo v glavnem mestu Celovec že 1500 in v ostalih delih dežele, izven dvojezičnega ozemlja, še 500. Tu niso všteti koroški Slovenci, ki so leta 2001 živeli na Dunaju, v Gradcu ali v Ljubljani. Po letu 2001 pa so spremenili princip ugotavljanja pogovornega jezika in preštevanja manjšine v stari obliki ni bilo več.

Zanimivo ob tem je seveda, da živijo slovensko govoreči tradicionalno v malih vaseh v Rožu, Podjuni in Zili. Naselitveno področje narodne skupnosti obsega 36 občin in okoli 800 vasi. Nova metodika ugotavljanja statističnih podatkov je zato, kljub manjkajočim podatkom o pogovornem jeziku, dokaj zgovorna in zanimiva. Ugotavlja se namreč demografski razvoj teh vasi. Tu pa so že upoštevani novejši podatki, torej podatki od 2001 do 2021. Zanimivost pri teh podatkih je, da čim močnejše „slovenska“ je neka vas, toliko močnejše je odseljevanje iz te vasi. V vaseh z več kot 30 % deležem slovenskega prebivalstva leta 2001, je prišlo v 20 letih do zmanjšanja prebivalstva za 6 %, medtem ko v vaseh z zgolj 15 % deležem slovenskega prebivalstva ni prišlo do zmanjšanja števila prebivalcev. Kar je raziskava še lahko ugotovila, je, da gre pri zmanjšanju prebivalstva v teh močno slovenskih vaseh predvsem za odseljevanje žensk in bolj izobraženih prebivalcev. Se pravi, da je to predvsem odseljevanje iz gospodarskih razlogov. Negativni razvoj strukture prebivalcev v pretežno slovenskih vaseh je torej posledica močnejšega odseljevanja iz teh vasi, izkazuje pa tudi, da odseljevanje ne prizadene vseh slojev prebivalstva v enaki meri. Očitno je, da so bolj prizadete mlade ženske in dobro izobraženi. Opazno je tudi, da se odseljevanje odvija pretežno v smeri Celovca, prej kot pa v smeri Beljaka ali v ostale dele Koroške, ter da se odseljujejo tudi v Gradec, na Dunaj ali v druge dele Evrope.

Strnjeno bi lahko rekli, da slovenske vasi počasi izginjajo. Vprašanje v naslovu je zato sicer dramatično, ampak s statističnimi in demografskimi podatki podkrepljeno: res se moramo vprašati, kam so poniknile naše vasi? Patetično bi tudi lahko rekli, „utihnile so ptice, utihnila je vas“, če to metaforo navežemo na izginjanje slovenskega pogovornega jezika po naših vaseh.

K tej problematiki, ki je navzočim v tej dvorani, - o tem sem prepričan, kristalno jasna, pa pride še en dodaten moment: očitno niti ni dovolj, da se koroški Slovenci močno odseljujejo iz svojih domačih vasi, tudi lastniška struktura zemljišč v teh vaseh se je v zadnjih 15 – 20 letih dramatično spremenila. Koroški Slovenci so pretežno lastniki malih kmetijskih površin, slovenske kmetije po naših vaseh pa merijo med 5 in 50 ha. Le redke so kmetije, ki so večje in so v lasti slovenskih družin. Se pravi, da gre glede na velikost pretežno za kmetije, ki v taki velikosti gospodarsko v sedanjih časih le težko preživijo. Pretežno so seveda danes koroški Slovenci, ki so lastniki teh kmetij, polkmetje – malo je še takih, ki lahko preživljajo družine izključno od pridelkov kmetij.

Zato se seveda tudi dostikrat zgodi, da sicer generacija staršev še živi in dela na kmetijah, potomci in mlajša generacija pa male kmetije prodajo ali pa jih dajo v najem velikim kmetom oziroma veleposestnikom, ki pa niso Slovenci.

Ob tem ni moč prezreti, da zemljo v številčno močnih slovenskih občinah – če sedaj omenim samo tri, v Železni Kapli, v Selah in v Borovljah, kupujeta predvsem dva veleposestnika, ki preplačata vsakega malega kmeta, ki bi prav tako morda še želel kupiti kak dodaten košček kmetijske zemlje. Prvi izmed teh dveh veleposestnikov je dokaj skrivnostni Henning Conle, nemško-švicarski nepremičninski mogotec. V Nemčiji je znan tudi kot donator skrajno desne AfD (Aliansa za Nemčijo). Obogatel pa je, ko je od leta 1950 dalje zgradil okoli 18.000 stanovanj v Duisburgu in je kasneje pokupil tudi okoli 2500 stanovanj v Hamburgu. V Železni Kapli je pred 10 leti kupil posestvo grofa Thurna v velikost nekaj manj kot 3000 ha. V javnosti se sploh ne pojavlja in ga tudi ni moč zaslediti na socialnih omrežjih.

Drugi veleposestnik, ki množično kupuje zemljišča v naših krajih, je dr. Wolfgang Leitner. Leitner je bil od leta 1987 dalje finančni predstojnik firme Andritz AG. Pri prodaji firme leta 1999 je kupil 26-odstotni delež podjetja. Renomirani finančni tednik Wirtschaftsblatt je leta 2014 privatno premoženje dr. Leitnerja ocenil na 2,6 milijarde evrov. Na seznamu najbogatejših Avstrijcev ga najdemo na 6. mestu.

Jasno je, da ob taki konkurenci mali kmetje in posestniki slovenskega porekla nimajo možnosti za nakup kmetijskih površin. Tudi zakonodajalec nima veliko možnosti za regulacijo nepremičninskega trga. Evropa ima tozadevno dokaj jasne smernice, ki se jih notranjedržavno ne da ignorirati.

Možnosti za politiko, da bi morebiti lahko ublažila te trende, sta po mojem dve: na eni strani je treba storiti vse, da se krepí obmejni prostor in se posodobi infrastruktura v teh krajih. Samo tako bo možno pomagati tam živečim kmetom in lastnikom zemljišč, da bodo v teh krajih tudi lahko preživeli.

Iz narodnostnega vidika pa seveda lahko Slovenija, kot matična država, vsekakor posredno pomaga tudi tako, da podpira projekte EU, ki služijo krepitvi življenjskega prostora narodne skupnosti v obmejnih občinah na obeh straneh meje.

Za časa Jugoslavije na primer so se ustanovljala tako imenovana mešana podjetja in se je z jugoslovansko udeležbo ustvarilo kar precej delovnih mest na tem področju. Žal so ta podjetja po letu 1990 skoraj vsa propadla. To je življenjskemu prostoru narodne skupnosti zadalo še en hud udarec.

Danes seveda gre za nove prijeme, ki bi lahko pomagali krepiti življenjski prostor narodne skupnosti in posledično ohraniti slovenski jezik v teh krajih. Treba bo uporabiti dovolj domišljije, da bomo lahko pripomogli k temu, da bodo slovensko govoreče družine ohranile zemljo in gozdove v lasti in da bodo ostale na teh področjih. O tem razmišljati in sprejeti ustrezne ter učinkovite ukrepe je dokaj zahtevna naloga za politično odgovorne tako v narodni skupnosti kot tudi na pristojnih mestih v Republiki Sloveniji.

Še so možnosti, vendar ura je že pet pred dvanajsto!

Hvala za Vašo pozornost!